

Religions sociologisk mångfald

Texter till minne av Berndt Gustafsson,
grundare av religions sociologi i Sverige

CURT DAHLGREN (RED.)

LUND STUDIES IN SOCIOLOGY OF RELIGION – VOLUME 13

Nordin, Magdalena. 2021. "Institutets tidiga studier av "religiösa organisationer bland invandrare"." S. 107—125 i

Religions sociologisk mångfald: Texter till minne av Berndt Gustafsson, grundare av religions sociologi i Sverige, redigerad av C. Dahlgren. Lund, SE: Lunds universitet.

RELIGIONSSOCIOLOGISK MÅNGFALD

Texter till minne av Berndt Gustafsson,
grundare av religionssociologi i Sverige

LUND STUDIES IN
SOCIOLOGY OF RELIGION

Editor
Curt Dahlgren

VOLUME 13

LUNDS
UNIVERSITET

© Författarna 2021

ISSN: 1651-4432

ISBN: 91-974760-9-9

Distribution: Förlaget Förortskyrkan HB

Sankt Johannesgatan 4 B

753 11 Uppsala

jorgen.straarup@forortskyrkan.se

Tryck: Media – Tryck, Lunds universitet, Lund 2021

Innehåll

Förord	5
<i>Göran Gustafsson</i>	
Berndt Gustafsson som religionssociolog	9
<i>Jonas Alwall</i>	
Scientologi utifrån och inifrån: konfliktytor och paradoxer	19
<i>Jonas Bromander</i>	
En kyrka i förändring	41
<i>Curt Dahlgren</i>	
Dödsannonser i två sociokulturella miljöer: Förändringar över tid	63
<i>Maria Klíngenbergr & Mia Lövheim</i>	
Kvinnor och religiöst ledarskap: ny kontext och nya aktörer	85
<i>Magdalena Nordin</i>	
Institutets tidiga studier av ”religiösa organisationer bland invandrare” ...	107
<i>Pål Repstad</i>	
Sosial klasse – et underutforsket tema i religionssosiologien	127
<i>Jørgen Straarup</i>	
Vardagstro och kyrkoordning: En norsk problemformulering i Berndt Gustafssons anda	149
<i>Erika Willander</i>	
Kvinnligt, manligt, kyrkligt – En uppföljning av Berndt Gustafssons genusforskning	159
<i>Göran Gustafsson</i>	
Religionssociologiska Institutet (RSI). Kort orientering om en forskningsorganisation och dess publikationer	181
<i>Margareta Skog</i>	
Berndt Gustafssons bibliografi	195

Institutets tidiga studier av ”religiösa organisationer bland invandrare”

Magdalena Nordin

Inledning

Utgångspunkten för detta kapitel är den forskningsrapport som utkom från Religions-sociologiska Institutet (RSI) 1972 med titeln *Religiösa organisationer bland invandrare – Sammandrag av försök till kartläggning. Del 1: Kristna samfund*, av Bo R Ståhl, då amanuens på halvtid vid RSI (FR 1972, nr 98). Rapporten tillkom på uppdrag av Statens invandrarverk (SIV) efter ett riksdagsbeslut samma år om mer än en fördubbling av SIV:s organisationsbidrag. Bakgrunden till detta beslut var bland annat riksdagsmotioner om statligt stöd till de så kallade invandrarkyrkorna. I det utökade organisationsbidrag som SIV tilldelades fanns emellertid inga krav på, eller önskemål om, hur dessa skulle fördelas mellan profana och religiösa organisationer. Fram tills dess hade bidrag till religiösa organisationer genom SIV:s försorg endast skett sporadiskt och invandrarkyrkorna hade, enligt rapportförfattaren Ståhl, stora ekonomiska bekymmer som bland annat inneburit svårigheter att ”ge invandrarna ’religiös service’ på deras eget språk” (sid. 3). Genom kartläggningen skulle en möjlighet ges att få mer kunskap om vilka religiösa organisationer som skulle kunna vara berättigade till stöd från SIV.

Varför den första delen av kartläggningen skulle ta upp just kristna samfund framkommer inte i rapporten, men kan höra samman med att det var ”invandrarkyrkor” som var i fokus i de motioner som kommit in till riksdagen om stöd till samfund. Vid denna tid fanns det redan ett etablerat samarbete mellan Svenska kyrkan, frikyrkorna och ”invandrarkyrkorna” genom Sveriges kristna råd. Dessutom får vi ha i åtanke att Sverige på 1970-talet var när det gäller medlemskap religiöst mycket kristet homogent (cirka 95 procent av befolkning tillhörde Svenska kyrkan), vilket kan ha påverkat att de till kyrkan närliggande kristna samfunden skulle utredas först. Del 2 av rapporten, som skulle ha fokus på ”mosaiska, islamska och buddhistiska” (sid. 5) samfund, planerades utkomma i januari 1973, men denna genomfördes aldrig.¹

Att institutet just då fick uppgiften att utreda religiösa organisationer bland immigranter är inte förvånande eftersom Sverige under 1960-talet hade haft en stor arbetskraftsimmigration, vilket högst troligt även inneburit en ökning av samfund och församlingar kopplade till dessa immigranter. En kartläggning av dessa samfund ger därmed kunskap om vilken religiös förändring som skett i landet relaterat till immigration. Under institutets första tid, vilken sammanföll med dessa demografiska förändringar, utkom även andra publikationer om, eller som inkluderade, dessa samfund. Den övriga ”invandringsforskning” som utkom i Sverige under denna period, inkluderade emellertid endast undantagsvis immigranternas religion (se Nordin 2013, 2004). Syftet med detta kapitel är att visa vad som framkommer om immigranternas

¹ Jag har försökt få fram information om varför det inte gjordes, men har inte lyckats med det.

religion och religiösa organisering i religionssociologiska institutets publikationer under dess första tid, det vill säga från 1962 då Berndt Gustafsson grundade institutet fram till hans död 1975.

Religiösa organisationer bland invandrare

Den ovan nämnda rapporten från 1972, *Religiösa organisationer bland invandrare*, är en av de första från RSI som enbart behandlar religiösa organisationer andra än Svenska kyrkan och frikyrkosamfunden.² I rubriken till denna används begreppet ”religiösa organisationer bland invandrare”, vilken senare i texten definieras som ”religiösa organisationer med huvudsaklig förankring bland invandrare” (sid. 3). När det gäller specifikt de kristna samfunden, ”invandrarkyrkor”, definieras de som ”sådana trossamfund som kommit till Sverige genom invandringen av utländsk arbetskraft och olika grupper av flyktingar” (sid. 3). Ståhl upplyser dock läsaren om att dessa samfund funnits i landet under en längre tid, men att de på grund av de demografiska förändringarna som skett som en följd av immigration, under senare år haft en stor medlems- och församlingsökning. Det framgår inte i rapporten vad som avses med invandrare. Det kan emellertid vara så att med begreppet avses endast människor som är födda i något annat land än Sverige, eftersom det rör sig om en kortare period av immigration, cirka 20 år. Utifrån den definitionen handlade det 1972 om drygt 500 000 människor i Sverige, vilket innebar knappt 7 procent av befolkningen och cirka 40 procent av dessa var födda i Finland (SCB; SCB 2016, sid. 23).

Den demografiska förändring som skedde under denna tid i Sverige som en följd av immigration gjorde att det i hög utsträckning religiöst homogena förhållandet i Sverige förändras. Det innebar ett behov av att få kunskap om vilka förändringar som ägde rum, vilket rapporten är ett tidigt exempel på, och därmed också ett behov av att definiera samfund utifrån den nya situationen. Samtidigt fanns det till en början små möjligheter att följa dessa nya organisationsformer eller immigranternas religiösa tillhörigheter. Det senare eftersom religionstillhörighet inte får registreras i Sverige och det förra eftersom dessa organisationer inte alltid registrerades eller var en del av den tidens invandrarföreningar. Efterhand kom fler och fler att registreras, men eftersom det i Sverige finns en juridisk skillnad mellan ideella föreningar (vilka kan vara religiösa) som hör till den kommunala nivån och trossamfund som hör till den statliga nivån, är det än idag inte helt enkelt att finna ut vilka religiösa organisationer som är etablerade i landet (se till exempel Sorgenfrei 2018, sid. 223).

Det som också behöver tas i beaktande är att många immigranter kom i Sverige att tillhöra redan etablerade samfund och även dessa kom med en ökande andel immigranter att benämnas som invandrarsamfund. Detta var fallet för främst Katolska kyrkan, men även i viss mån för de judiska församlingarna (FR 1974, nr 111). Däremot betraktades Svenska kyrkan, frikyrkosamfunden och Jehovas vittnen sällan som invandrarsamfund, även om dessa hade, och fortfarande har, ett stort antal immigranter bland medlemmarna. Ståhl tar emellertid upp Svenska kyrkan som den största

² Värt att nämna är att det även i nummer 7 samma år (1972) av Smärre meddelande finns en första sammanfattande genomgång av dessa samfund.

invandrarkyrkan i Sverige (FR 1972, nr 98, sid. 6), men då med citattecken runt invandrarkyrka. Att den nämns hör samman med att den, enligt rapportförfattaren, ”omfattar huvuddelen av framförallt de nordiska invandrarna”. Detta blir då en annan definition av invandrarkyrka, det vill säga utgångspunkten är antalet immigranter som tillhör denna kyrka, och inte som den tidigare, som avser andelen av medlemmarna som är immigranter.³

I kapitlet kommer jag att främst lyfta fram de samfund som etablerades eller tydligt påverkades av den tidens, och för de judiska församlingarna även något tidigare, immigration, hädanefter kallade immigrantsamfund. Jag är väl medveten om att även Svenska kyrkan och frikyrkosamfunden inte förblev opåverkade av immigrationen till Sverige, men eftersom dessa inte kan ses som primärt kopplade till immigration till Sverige under denna tid har dessa uteslutits.

Studier om immigrantsamfunden 1962–1975

Forskningen på RSI under dess första tid präglades av studier som berörde Svenska kyrkan och frikyrkosamfunden. De studier som gjordes under denna tid, och som är underlaget för den här genomgången, publicerades främst i de så kallade *Forskningsrapporterna* och i *Smärre Meddelanden*. Under åren 1962–1975 utkom 128 forskningsrapporter och 141 smärre meddelanden. Endast 12 av dessa tar explicit upp andra samfund i Sverige än Svenska kyrkan och frikyrkosamfunden, och 197 (72 procent) inkluderar Svenska kyrkan och frikyrkorna eller personer knutna till dessa samfund.⁴ Att så stor andel av studierna behandlade de senare är föga förvånande och speglar inte endast att institutet hade en nära koppling till Svenska kyrkan, men även att det religiösa landskapet i Sverige under denna tid var helt dominerat av dessa samfund. I det följande kommer jag att presentera de studier som även, eller endast, beaktar andra samfund än Svenska kyrkan och frikyrkosamfunden, det vill säga immigrantsamfunden. I vissa fall kommer även några andra samfund som varken är Svenska kyrkan, ett frikyrkosamfund eller immigrantsamfund att presenteras, det gäller till exempel Jehovas vittnen och Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga.

Kyrksamhetsstudierna

Den allra första publikationen som utkom från institutet hör till de studier som inkluderar immigrantsamfunden (SM 1962, nr 1). Denna rapport handlar om de senare återkommande så kallade ”kyrksamhetsstudierna”, vilka innebar att deltagandet i gudstjänster i alla kyrkor i Stockholm under söndagen före, och senare utvidgats till att omfatta hela helgen, Domsöndagen i november årligen räknades. Inrapporteringen byggde på att människor på uppdrag av RSI på plats räknade hur många som deltog i en församlings sammankomster under denna dag, och de som räknade skulle helst själva inte tillhöra denna församling. Anledningen till det senare var att öka

³ 2014 hade Svenska kyrkan cirka 230 000 medlemmar som var immigranter och är därmed det samfund i Sverige som har störst antal immigranter bland sina medlemmar (Nordin 2016, sid. 25).

⁴ Även om forskningen inte alltid direkt handlade om Svenska kyrkan och frikyrkorna eller dess medlemmar, var det dess medlemmar som kom att vara undersökningspersoner i de studier som gjordes.

möjligheten till större objektivitet, det vill säga att minska risken med ”den sociala perceptionens inverkan” (*Gud i Storstad 1*, 1963, sid. 9).⁵ Geografiskt omfattade den 1962–1964 Stockholms kommun, det vill säga: Inre staden, Söderort och Västerort. Från och med räkningen 1965 (som inte har särredovisats i något SM) utvidgades den till att omfatta hela Stor-Stockholm, nämligen även Norra och Södra förortskommunerna, vilket i dag motsvarar hela Stockholms län med undantag av Norrtälje, Södertälje, Nykvarn och Nynäshamn. Räkningen fortsatte årligen fram till och med 1997. År 1999 genomfördes sedan, med hjälp av utskickade enkäter, en nationell räkning av religiös aktivitet under veckoslut 24–26 september (fredag till söndag) i cirka 6500 församlingar och liknande, med koppling till över 30 olika samfund. Resultat från denna undersökning presenterades i boken *Det religiösa Sverige* (Skog 2001).

Redan under det första årets räkning 1962 ingår, förutom Svenska kyrkan och frikyrkosamfunden, Katolska kyrkan i Stockholm med sina tre församlingar i centrum. Räkningen visar att dessa tre kyrkor har ett stort antal besökare, 1625 stycken av totalt 36 500 uppmätta kyrkobesök, vilket kan ställas mot Svenska Missionsförbundets 1996 stycken besök.⁶ Besöken för Katolska kyrkan beräknades innebära att 27 procent av dess medlemmar i Stockholm deltog i gudstjänsten denna dag och att 59 procent av dessa var kvinnor (*Gud i Storstad 1*, 1963, sid. 17).⁷ Även Grekisk ortodoxa kyrkan finns med i detta års räkning, 39 besök, samt Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga, 264 besök och Christian Science 168 besök.⁸ I kategorin ”Övriga”, som inte specificeras mer än så, har 100 besök gjorts (*Gud i Storstad 1* 1963, sid. 10; SM 1962, nr 1).

Katolska kyrkan finns fortsatt med i kyrksamhetsräkningen, men det är inte förrän 1969 som något annat immigrantsamfund återigen inkluderas. Då är det Jehovas vittnen som för första gången inkluderas som en kategori och 1870 besök gjordes inom detta samfund under undersökningshelgen i november 1969. Fyra år senare, 1973, ingår även ”Ortodoxa kyrkan” och ”Mosaiska församlingen” i räkningen och dessa uppges ha haft 197 respektive 175 besök (SM 1973, nr 13).⁹ Vid periodens slut, det vill säga år 1975, kan en viss ökning i kyrkobesök i Katolska kyrkan i Stor-Stockholm

⁵ Även uppgifter från samfunden togs med och jämfördes mot institutets siffror. Dessa stämde för det mesta överens, men med en viss överrapportering i samfundens räkningar (*Gud i Storstad 1*, 1963, sid. 12).

⁶ Värt att notera är att andra kyrkor än Svenska kyrkan samlade fler besökare än Svenska kyrkans 9 774 besökare under denna söndag (*Gud i storstad 1*, 1963, sid. 10).

⁷ Motsvarande siffra för Svenska kyrkans medlemmar var 1,3 procent och när det gäller kön var 64 procent kvinnor.

⁸ Grekisk ortodoxa kyrkan särredovisas inte i senare presentationer av kyrksamhet under perioden 1962–1975, vilket även gäller för Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga och Christian Science.

⁹ Räkning för den mosaiska församlingen gjordes på lördagen samma helg.

konstateras, från 1560 besök år 1965 till 2226 besök år 1975.¹⁰ För de andra immigrantsamfunden som ingår i studierna går det tyvärr inte att säkerställa några förändringar.

Medlemskapsberäkningar

Under perioden 1962 till 1975 påbörjades även arbetet med att sammanställa och redovisa uppgifter om medlemskap i olika samfund i Sverige, vilket inkluderade immigrantsamfunden. Beräkningen av antalet medlemmar i olika samfund gjordes utifrån samfundens egna uppgifter, men även utifrån uppskattningar av personer verkamma vid RSI (SM 1969, nr 2, sid. 1). Under de första åren var det endast frikyrkosamfundens, ”de fria samfundens”, medlemsantal som redovisades. Men från och med 1969, då den årliga publikationen ”Antalet medlemmar i valda samfund i Sverige” började ges ut (SM 1969, nr 2), finns också uppgifter förutom om EFS och frikyrkorna även om samfund som Jehovas vittnen, Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga, ”Katolska kyrkan i Sverige” och ”Ortodoxa kyrkan”.¹¹ Redan i denna publikation konstaterar författaren att:

Vad som främst hänt tycks ha varit en omstrukturering inom det religiösa livet, en pluralisering och en internationalisering. De samfund, som ökat, är också främst de internationella: Katolska kyrkan, Ortodoxa kyrkan, Jehovas vittnen och Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga (sid. 1).

Genomgången av antalet medlemmar i ”valda samfund” fortgår sedan årligen under perioden och samtliga av de ovan sist nämnda fyra samfunden uppvisar under perioden en stor medlemsökning (se Tabell 1). Vad som därmed kan vara intressant att nämna i sammanhanget är att i den prediktion av tillväxten av samfund i Sverige som Berndt Gustafsson gör 1964 (SM 1964, nr 10) ingår inte dessa samfund alls. I publikationen behandlas endast Svenska kyrkan och frikyrkorna.¹² I en liknande studie från år 1969 finns dock dessa med och beräknas år 1990 ha ökat sitt medlemsantal markant, men inte i närheten av vad som sedan blev fallet (Skog 1991, sid. 46; SM

¹⁰ I SM 1973, nr 4 redovisas för årsbesök i gudstjänster och andra aktiviteter, vilka förutom Svenska kyrkan och frikyrkosamfunden även inkluderar kategorin ”övriga samfund”. Det framgår inte vilka dessa är och det har endast gjorts ”stickprov” på dem.

¹¹ För de två sistnämnda framgår det i en fotnot att även icke-svenska medborgare är medräknade i dessa siffror.

¹² Orsakerna till att det inte gjordes framkommer inte, men det borde redan 1964 ha funnits en medvetenhet på RSI att ”religiösa organisationer bland invandrare”, skulle ha betydelse för det framtida religiösa landskapet i Sverige.

Tabell 1. Antal medlemmar i immigrantsamfund i Sverige, faktisk och prediktion.

Samfund	År			Prediktion för	
	1960	1968	1974	1990	Faktisk 1991
	Källa				
	SM 1969, nr 2, s. 2	SM 1969, nr 2, s. 2	SM 1975, nr 2, s. 3	SM 1969, nr 5, s. 2	Skog 1991, s. 46
Jehovas vittnen	8 118	10 248	14 714	16 100	22 392
Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga	3 427	4 589	5 338	8 241	7 711
Katolska kyrkan i Sverige	29 200	45 000	70 265	173 450 ¹³	145 312
					Totalt 245 722 ¹⁴
Ortodoxa kyrkor	10 000	30 000	50 500		100 410 ¹⁵
Totalt	50 745	89 837	140 817	197 791	275 825¹⁶

1969, nr 5, sid. 2). Till exempel blev det faktiska medlemstalet för Katolska kyrkan och de Ortodoxa kyrkorna över 70 000 fler än vad som det cirka 30 år tidigare hade beräknats bli. Medan prediktionen Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga kom att överskatta den framtida medlemsökningen i detta samfund (se tabell 1).

Under denna period utkom också vid två tillfällen publikationer om antal tillhöriga i världsreligionerna i världen och i Sverige (SM 1966, nr 12, sid. 4; SM 1971, nr 6). För Sveriges del beräknades judendom ha 14 000 tillhöriga år 1966 och 1971, islam ha 1000 år 1966 och 10 000 år 1971, och buddhismen och hinduismen 0 tillhöriga för båda åren.

År 1972 och 1973 utkom även två studier om ”vissa smärre samfund och rörelser” i Sverige (SM 1972, nr 4; SM 1973, nr 9). Med detta avsågs så kallade ”kulter”, och utmärkande för dessa är ”deras ringa storlek, sökande efter mystik erfarenhet, avsaknad av organisationsstruktur, samling kring en karismatisk ledargestalt” (SM 1972, nr 4, sid. 1). Flertalet av dessa är inte att betrakta som immigrantsamfund, men för att ge en bild av den religiösa kartan från denna tid, som bland annat influerades av migration, och därmed i vilket sammanhang immigrantsamfunden befann sig, lyfter jag här fram även dessa samfund och rörelser. År 1971 hade de totalt 79 168 medlemmar/anhängare och 86 stycken grupper tas upp i genomgången. De med flest följare som tas upp är Scientology kyrkan (sic) (11 000), Transcendental Meditation (8000), Maranata (8000), Adventistsamfundet (3369) och Christian Science (3000).

¹³ Prediktionen för Katolska kyrkan och Ortodoxa kyrkan har i studien slagits samman.

¹⁴ I denna summa ingår 100 410 medlemmar i Ortodoxa kyrkor. Se not 15. Anledningen till att de inkluderas här, är att det medför en tydligare jämförelse med ”Prediktion för 1990”, se not 13.

¹⁵ Dessa innefattar nio ortodoxa och fem österländska kyrkor.

¹⁶ I totalsumman för kolumn ”Faktisk 1991”, ingår inte de 100 410 som tillhör Ortodoxa kyrkor, eftersom de redan är inkluderade under rubriken Totalt i kolumnen ”Faktisk 1991” (se not 14).

Några exempel bland de mindre rörelserna är Ifologer (450),¹⁷ Bahá'í (255), Nyapostoliska kyrkan (106), sufirörelsen (65) (SM 1973, nr 9, sid. 3–7) (se även Ståhl & Persson 1971). De ”smärre samfundet och rörelserna” beräknades enligt författarna till rapporterna fortsatt öka i antal i Sverige under de kommande åren. Ett år senare kom en studie om antalet medlemmar i Jehovas vittnen och i Jesu Kristi kyrka av Sista Dagars Heliga i landets kommuner (SM 1974, nr 9). I denna konstateras att dessa två samfund under ett flertal år ökat i antal medlemmar, att de har störst representation i inflyttningsområden och att mer än varje tredje medlem återfinns i storstadsregionerna.

Övrigt om immigrantsamfundet och dess medlemmar

Utöver de ovan nämnda publikationerna om kyrksamhet och medlemskap förekommer i institutets publikationer under perioden 1962 till 1975 immigrantsamfund vid några tillfällen. Det samfund som är mest förekommande (i 11 publikationer) är Katolska kyrkan. Denna finns med i studier där de svarande ska uppge religiös tillhörighet som ett av flera förslag på religiös tillhörighet. I fyra publikationer gäller det studier där endast olika kristna tillhörigheter tas i beaktande och fyra där även andra religiösa tillhörigheter inkluderas. Jag återkommer till dessa senare. Tre publikationer tar enbart upp Katolska kyrkan. Den första av dessa från 1972 (SM 1972, nr 6) lyfter fram statistiska data om kyrkan. I denna konstateras att Katolska kyrkan är ett av de ”internationella samfund” som haft den största samfundsökningen under de senaste 10 åren, från 30 000 medlemmar år 1961 till 55 000 år 1972. Orsaken till detta uppges vara ”invandringen till vårt land av gästarbetare” (sid. 1) bland annat från Italien, Spanien, Jugoslavien men även ”politiska flyktingar från vissa länder bakom järnridån som till exempel Ungern” (sid. 1). Kyrkan uppges ha 27 församlingar, 98 verksamma präster och 24 etablerade ordnar i landet detta år, samt att katolsk kyrklig verksamhet finns vid 152 orter. Dessutom driver kyrkan två grundskolor, 10 förskolor och 12 sjukhem.¹⁸ I texten konstateras även att antalet konversioner har minskat under denna period, vilket förklaras med att dessa främst sker i samband med äktenskap och med andra vatikankonciliets mer liberala syn på att äktenskap med make/maka med icke-katolsk tillhörighet fått mindre betydelse.

1974 kommer sedan en forskningsrapport med titeln *Att vara katolik i Norden* av William Kenney (FR 1974, nr 110). I denna för författaren fram olika perspektiv på ämnet, främst utifrån vad han menar vara mycket osäker statistik om kyrkan i Norden och utifrån egna antaganden. Statistiken visar att kyrkan i Sverige år 1974 hade 55 108 medlemmar, vilket är en ökning med endast 108 medlemmar på två år (sid. 2).¹⁹ Antalet katolska präster i landet har ökat till 106, varav endast åtta var infödda (sid. 3).²⁰ Antalet katolska ordenssystrar var betydligt högre och uppgick till cirka 220 varav 20

¹⁷ ”Flygande tefat-troende” (sid. 2).

¹⁸ Förskolor benämns som kindergården, barndaghem, barn- och skolhem och sjukhem benämns som sjuk- och vilohem.

¹⁹ Detta innebar 0,7 procent av befolkningen. Katolska kyrkan i Sverige har flest medlemmar av de nordiska länderna både i antal och i andel.

²⁰ Övriga benämns som utlänningar (sid. 10).

var födda i Sverige (sid. 4). Det enda som författaren i övrigt menar sig kunna säkerställa för Katolska kyrkan är en tydlig nedgång i antalet dop under de senaste åren (sid. 4).²¹ Orsakerna till det har han dock svårt att ge besked om. Han för bland annat fram hypotesen att katolikerna i Sverige, och i Norden, kan delas in i tre typer. Den ena är de som han kallar ghetto-katoliker, vilka utmärks av att de lever sina liv tydligt inom den katolska sfären. I denna grupp återfinns till exempel flertalet av prästerna och ordenssystrarna, och barn med katolska föräldrar och som går i katolska skolor. Den andra gruppen är så kallade integrerade katoliker, vilket är de som ”hunnit anpassa sig både till katolska kyrkan och till samhället” (sid. 9). Den tredje gruppen, dit de allra flesta hör (cirka 80 procent i Sverige), är sekulariserade katoliker, vilkas ”ambition är att bli vanliga samhällsmedlemmar, att bli som ’Medel-Svensson’” (sid. 9).

Ett år senare kommer den tredje studien om Katolska kyrkan, vilken redovisas i forskningsrapporten *Den katolska kyrkomusiken i Sverige*, skriven av Rune P. Thuringer (FR 1975, nr 120). Förutom att studien undersöker det ”kyrkomusikaliska läget i den katolska kyrkan i Sverige” (sid. 1), framkommer annat av intresse i rapporten. Medlemsantalet för kyrkan uppges nu vara 65 000, vilket skulle innebära en medlemsökning på cirka 15 000 på ett år. Detta är dock inte en rimlig ökning, utan bör höra samman med hur beräkningarna har gjorts. Cirka 25 procent av dessa uppges vara svenskfödda. En uppskattning som framförs utifrån detta års invandrarutredning är att det totalt sett skulle finnas 100 000 katoliker i Sverige detta år, det vill säga 1975 (sid. 1). I rapporten framkommer också att 1974 är första året som Katolska kyrkan i Sverige har uppburit statsbidrag. Slutsatsen gällande kyrkomusiken är att denna påverkas av ”invandrarsituationen” (sid. 9), alltså en stor medlemsökning, utan motsvarande ökning i ekonomiska och personella resurser. Det får till följd att det saknas organister och körer, vilket samtidigt innebär en större möjlighet för hela församlingen att musikaliskt inkluderas i gudstjänstfirandet. Kyrkomusiken utmärks också av att piporglar har kommit att ersättas av el-orglar och att *Den svenska psalmboken* regelbundet används vid gudstjänsterna.

Det samfund som efter Katolska kyrkan är mest frekvent förekommande i publikationerna från RSI under denna period är det judiska, vilket förekommer i sju publikationer. I dessa fall handlar det främst om tillhörigheten till samfundet och denna benämns som mosaisk eller judisk. Som för Katolska kyrkan handlar det även här om studier där judisk/mosaisk tillhörighet finns med som ett av flera alternativ för de svarandes religionstillhörighet.

En av dessa sju publikationer lyfter dock fram endast de mosaiska församlingarna och det är i en forskningsrapport från 1974, *Jude i Sverige*, skriven av Seth Jacobson (FR 1974, nr 111). I denna presenteras detaljerad fakta om hur församlingarna är konstruerade, församlingarnas medlemsstruktur och verksamhet, judiska organisationer i Sverige, kopplat till sociala, religiösa och kulturella verksamheter, samt undervisning och publicering. Texten avslutas med att lyfta olika problem som judar i Sverige kan stöta på. Vid denna tid uppskattas det i Sverige finnas ungefär 13 000 judar,

²¹ Det framkommer inte hur många år det rör sig om eller vilka tal det handlar om.

varav 8 825 är medlemmar i landets åtta judiska församlingar och sju judiska föreningar (sid. 3).²² En övervägande del, 8181, tillhör församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Förutom dessa församlingar och föreningar finns ett stort antal organisationer och föreningar med kopplingar till judisk verksamhet; cirka 90 sådana tas upp i rapporten. 12 av dessa är riksorganisationer (sid. 21–31).

Medlemsantalet har ökat med ungefär 6000 från år 1951. Förklaringen till att denna ökning inte är större, hör samman med den demografiska sammansättningen av de judar som kom till Sverige efter andra världskriget och att de som kommit som en följd av senare tids immigration, främst från Östeuropa (Polen, Tjeckoslovakien, Ungern och Rumänien), ännu inte har anslutit sig till församlingarna.²³ I övrigt finns det vid denna tid i Sverige 12 synagogor, ett judiskt pensionärshem och ett judiskt sjukhem i Stockholm, en judisk grundskola, Hillelskolan i Stockholm, med cirka 100 elever och tre judiska förskolor (i Stockholm, Göteborg, Malmö) med sammantaget 82 barn (sid. 11–16). Församlingarna driver dessutom religionsskolor där ungefär 700 elever deltar i undervisning (sid. 13–14). Tre rabbiner, sex kantorer (på deltid) och 15 lärare i judendom är verksamma i landet (sid. 9).

De problem som författaren menar finns för judar i Sverige handlar om att nyanlända judar har svårt att få arbete på de orter där det finns judiska församlingar. Denna situation innebär att dessa personer får liten möjlighet till ”judisk identifikation” (sid. 33), något som de dock inte heller haft möjlighet i de länder de kommer från. Ett annat problem som lyfts är objektivitet om undervisningen i judendom inom religionsämnet i grundskolorna och att denna inte kan uppnås om det inte finns en ”judisk medverkan i fastställandet och framställandet av undervisningslitteratur och undervisningsmetodik om den judiska religionen” (sid. 34).

Muslimska församlingar och muslimsk tillhörighet, eller muhammedansk som det i vissa texter uttrycks, inkluderas i fyra publikationer och en av dessa, från 1969, handlar enbart om dessa. Det är i *Smärre Meddelanden* från 1969 med titeln *Att vara invandrad muslim i Sverige* (SM 1969, nr 6) skriven av Billy Lindstein. För att få information om muslimer har institutet fått vända sig till Utlänningskommissionen och Statistiska Centralbyrån, men informationen därifrån är osäker.²⁴ De siffror som förs fram är att det finns drygt 9000 muslimer i Sverige vid denna tidpunkt och dessa kommer främst från dåvarande Jugoslavien och Turkiet. Både sunni- och shiamuslimer finns i Sverige och författaren lyfter även fram den lilla, men aktiva ahmadiyya-gruppen, i landet. Muslimer är enligt Lindstein inte särskilt aktiva i Sverige, har haft problem med att organisera sig och har ”ett bristande intresse att behålla religiösa aktiviteter vid liv” (sid. 2). Vid denna tidpunkt finns ingen moské i landet och muslimerna har sina sammankomster hemma hos de religiösa ledarna, och när det gäller muslimerna i Stockholm, vid vissa tillfällen i Medborgarhuset.

²² Uppgifterna om församlingarna och dess medlemsantal kommer troligtvis i de flesta fall från 1968. Det framkommer inte i rapporten varför det är så.

²³ Ståhl för fram att den immigration som skett under slutet av 1960-talet från Östeuropa till Sverige främst utgörs av judar eller personer gifta med judar (sid. 7).

²⁴ Orsakerna till denna osäkerhet uppges vara att ”statistik över dem, som blivit svenska medborgare före 1956, finnes endast i diversegrupper” (sid. 1).

Genom intervjuer med 25 muslimer i Stockholm, Malmö och Lund som varit i landet fyra till tio år, och där de flesta var studenter, ges en bild av hur livssituationen kan se ut för muslimer i Sverige i slutet av 1960-talet. De flesta av dem ber inte regelbundet eller fastar, vilket när det gäller bön förklaras med att det saknas möjligheter för detta i Sverige på grund av arbete och ”omgivningens oförstående attityder” (sid. 3). Det förklarades även med att det är något som enligt Koranen inte är nödvändigt när man befinner sig utomlands eller då det finns andra praktiska hinder. Flera av dem menade att svenskarna hade ingen, eller en mycket vag, religion och att de hade låg tolerans för religion. Författaren avslutar med att dela in Sveriges muslimer i fyra grupper, de starkt troende, de som frångått muslimskt utövande av praktiska skäl, de som konverterat till kristendom och de som i Sverige blivit icke-religiösa. Lindstein menar att de flesta bör finnas inom grupp två, de som inte praktiserar (men tror) och grupp fyra, de som blivit icke-religiösa (sid. 4).

Den övriga studien under perioden 1962–1974 som enbart handlar om ett annat samfund än Svenska kyrkan och frikyrkosamfund är en forskningsrapport från 1974 om *The Children of God*, skriven av Roberto Dünkelberg (FR 1974, nr 112). Denna bygger till skillnad från de övriga av dessa studier på fältarbete och intervjuer. Dünkelberg följer det liv som dessa lever i bön och bibelläsning i en lägenhet i centrala Stockholm och konstaterar att gruppen är sektlik, men med ett svagt ledarskap och att ingen i gruppen yrkesarbetar. Gruppen, på ungefär 30 personer, har en stark internationell prägel med personer från bland annat Danmark, Finland, Kanada, Norge, USA och Österrike, och har en svag överrepresentation av män.

Övriga publikationer där immigrantsamfund finns med som ett alternativ bland flera handlar om:

- Religiösa värdehierarkier (endast Katolska kyrkan) (FR 1964, nr 15).
- Icke-religiösa värdehierarkier bland ungdomar i Stockholm (judiska, katolska) (FR 1964, nr 19).
- Bibelsyn (endast Katolska kyrkan) (SM 1965, nr 1).
- Agnosticism (mosaisk, buddhistisk, muhammedan) (SM 1965, nr 3).
- Kristen etik och lönemoral, (endast Katolska kyrkan) (SM 1965, nr 10).
- Begravningsritualer (mosaisk, annan kristen ordning), (SM 1966, nr 2).
- Daglig bibelläsning (Jehovas vittnen) (FR 1967, nr 44).
- Religiös självbestämning hos tonåringar i Stockholm (muhammedan, buddhist, hindu, mosaisk trosbekännare, ateist, protestant, katolik, grekisk ortodox) (FR 1968, nr 50).
- Religiösa och etiska vapenfrisökande under åren 1967–1971 (katolska, mosaiska, grekisk ortodoxa, islam, hinduism) (SM 1973, nr 7).
- Att konfirmera sig (endast Katolska kyrkan) (FR 1969, nr 60) samt om mål och måluppfyllelse i Täby församling (Katolska kyrkan och mosaisk tillhörighet) (FR 1971, nr 88).

Det är i studien om vapenfrisökande av etiska och religiösa skäl under åren 1967–1971 som den största religiösa variationen bland de svarande återfinns under denna period (SM 1973, nr 7). I denna framkommer att av de totalt 2885 män som uppgett

religiösa skäl är 11 katoliker, tre judar och bland ”övriga” återfinns grekisk-ortodoxa, ”islam” och ”hinduismen”, men det framkommer inte hur många dessa är.²⁵ Här kan det också vara värt att nämna att i vissa av dessa studier finns svarsalternativet kopplat till olika immigrantsamfund med, men ingen av de svarande har uppgett detta. Det gäller till exempel för studien om agnosticism från 1969 där ingen uppger att de ”räknar sig som” judisk (”mosaisk trosbekännare”), buddhist eller muslim (”muhammedan”). Istället uppger 69 procent att de är kristna, 19 procent att de är agnostiker, 7 procent att de inte vet och 4 procent att de är ateister.²⁶ En annan studie med ett liknande svarsmönster är den om religiös självbestämning bland ungdomar (FR 1968, nr 50). Det är sju klasser på två högstadieskolor i Stockholm som undersöks och av dessa elever uppger två att de är buddhister, två att de är katoliker och en säger sig vara ortodox.²⁷ Ingen väljer emellertid alternativen muhammedan, hindu eller mosaisk trosbekännare.

Forskningsrapporten Religiösa organisationer bland invandrare

En viss inblick i immigrantsamfund i Sverige får vi i de ovan nämnda publikationerna från perioden 1962–1975, men det finns en publikation som går mer på djupet än dessa. Det är den publikation som inledde kapitlet, nämligen *Religiösa organisationer bland invandrare* från 1972 av Bo R Ståhl (FR 1972, nr 98).²⁸ I denna ges ingående information om de kristna samfund och deras församlingar i Sverige, som återfinns främst bland invandrare. Den inkluderar, förutom församlingar i den Katolska kyrkan och de olika ortodoxa samfunden, även församlingar inom lutherska, reformerta, pentekostala och några övriga protestantiska samfund i Sverige som har sin verksamhet främst bland immigranter. För var och en av alla dessa uppemot 50 församlingar får vi information om antal medlemmar, målsättning, styrelse och ledning, orter för verksamhet, lokal verksamhet och publikationer.²⁹

Att här presentera alla dessa är inte möjligt, men sammanfattningsvis kan det konstateras att det rör sig om små församlingar, en del har inte fler än tio medlemmar, och att flera av dem är under uppbyggnad. De allra flesta, där dessa uppgifter framkommer, har bildats från 1940-talet och framåt. Endast två församlingar är äldre än så, Kristi Förklarings ortodoxa församling i Stockholm (ryskortodox) från 1617 och Franska reformerta församlingen i Stockholm, från 1741. Ståhl för fram, när det gäller dessa församlingar, att de genomgående har ekonomiska svårigheter, har brist på personal, att de har svårt att nå ut till presumtiva medlemmar och de stora geografiska

²⁵ Allra flest återfinns bland pingströrelsen, 1139 stycken.

²⁶ Det framgår inte hur många som svarat på frågorna och hur dessa har valts ut.

²⁷ I rapporten redovisas inte svaren för olika ortodoxa inriktningar, även om detta fanns med som ett möjligt svarsalternativ.

²⁸ I *Smärre Meddelanden* 1972, nr 7 ges en första översikt av tillhöriga till dessa samfund.

²⁹ I samråd med Invandrarverket beslutades att ingen ekonomisk redovisning skulle göras i denna publikation (sid. 5). Värt att nämna är att det i rapporten framkommer att Pingströrelsen i Sverige vid denna tid hade tre stycken finska församlingar och 16 finska grupper med drygt 1500 tillhöriga (sid. 24–36).

avstånden. Han lyfter även fram den betydelse prästernas arbete har för dessa immigranternas anpassning. Prästerna genomför, enligt honom, inte endast de kyrkliga handlingarna, utan hjälper även till med att ordna arbete och bostäder, besöker gamla, sjuka, isolerade och intagna samt undervisar barn, inte endast i religion, utan även i ursprungslandets språk och kultur. Det senare för att ”den yngre generationen skall lära känna föräldrarnas kulturella arv och bakgrund” (sid. 4). Prästernas betydelse återfinns även i att dessa immigranter av olika skäl, som att det är en person som kan deras språk och att det var vad som gjordes i hemländerna, hellre vänder sig till dem än till myndighetspersoner (sid. 4–5).

I de olika församlingarnas målsättningar förekommer även denna sociala del av verksamheten som betydelsefull. Församlingarna skall, förutom religiös verksamhet, till exempel ”bedriva social verksamhet bland nödställda ungrare i Sverige (Ungerska protestantiska församlingen i Sverige) (sid. 8), ”verka för invandranes anpassning” (Grekisk-ortodoxa metroplitdömet av Sverige) (sid.13), ”bedriva upplysningsverksamhet bland grekiska invandrare i sociala frågor” (S:t Johannes Teologens grekisk-ortodoxa församling, Stockholm) (sid. 15) och den serbiska församlingen S:t Nikolai skall:

Verka för invandranens anpassning till det svenska samhället, motverka motsättningar mellan serber och andra etniska grupper från Jugoslavien som är bosatta i Sverige. Bedriva social verksamhet bland församlingsmedlemmar och andra behövande jugoslaver. (sid. 22)

Många av församlingarna bedriver både manifest och mer latent ekumenisk verksamhet. Ett exempel på det senare är att församlingarna lånar lokaler av varandra. Till exempel så lånar den estniskt ortodoxa församlingen i Göteborg ut sin kyrka till den grekisk ortodoxa församlingen (sid. 16). Estnisk apostoliska ortodoxa S:t Nikolai domkyrkoförsamling i Stockholm lånar sin kyrka av Svenska kyrkan och lånar i sin tur ut den till den finska ortodoxa församlingen för gudstjänstfirande (sid. 20). Det kan även handla om gemensamma syföreningar, vilket gäller för den franska reformerta församlingen, som i detta avseende samarbetar med en katolsk församling. Det manifesta ekumeniska samarbetet framkommer kanske främst i United Christian Congregation som bedriver ”kristen verksamhet bland engelsktalande” (sid. 9), främst från USA, vilka kan vara bland annat baptister, lutheraner och metodister (sid. 9), men även Kristi Förklarings ortodoxa församling i Stockholm, som förutom rysk-ortodoxa betjänar ”serber, bulgarer, rumäner, finländare och zigenare” (sid. 19). Även i målsättningen för den Nederländska protestantiska församlingen framkommer en strävan efter ekumenik genom att den skall ”samla holländare i Sverige till gudstjänst och församlingsgemenskap utan att fästa avseende huruvida deras kyrkliga bakgrund är reformert eller luthersk” (sid. 10–11).

Det som utmärker dessa samfund och församlingar, och som tydligt skiljer dem från Svenska kyrkan och svenskspråkig verksamhet i frikyrkoförsamlingarna, är att de genom sitt fåtal församlingar behöver täcka in stora geografiska områden. Det innebär att de människor som tillhör samfundet inte alltid har tillgång till en församling i sin närhet och det fåtal präster och pastorer som finns behöver arbeta i stora delar av Sverige för att kunna genomföra förrättningar och annan pastoral och social

verksamhet. Förutom att detta upplevs som problematiskt, finns här en del uppfinningsriktighet. Den Estniska evangeliska-lutherska församlingen i Stockholm erbjuder till exempel en telefonsvarare som förmedlar bibelord (sid. 7) och Serbiska ortodoxa S:t Nikolai församling uppger att ”kurativ verksamhet bedrivs av prästen genom brev och telefonkontakt” (sid. 23).

Språket är även det en tydlig särskiljande faktor och som vid några tillfällen framkommer i kartläggningen. Några samfund markerar betydelsen av att hålla fast vid ursprungslandets språk. S:t Johannes Teologens grekisk-ortodoxa församling i Stockholm uppger i sin målsättning att de ska undervisa barnen i ”nygrekiska språket” (sid. 15). I Assyriska ortodoxa församlingen i Sverige ska alla ges möjlighet i undervisning i ”assyriska språket” (sid. 23). Rumänska ortodoxa församlingen i Sverige lyfter fram att gudstjänster och förrättningar ska vara på rumänska (sid. 21). I ett fall nämns emellertid att språket under gudstjänsten även är svenska, och det gäller Estnisk apostoliska ortodoxa S:t Nikolai domkyrkoförsamling i Stockholm (sid. 20).

Avslutning

Sammanfattningsvis går det att konstatera att det inte skrevs mycket om immigrant-samfund under institutets första tid. Den absolut största delen av publikationerna under perioden 1962–1975 behandlar Svenska kyrkan och frikyrkosamfunden, eller var studier där det inte fastställdes någon tillhörighet till något samfund bland de undersökta personerna. Men i jämförelse med vad som skrevs om immigranternas religion inom ”invandringsforskningen” under perioden har dock mycket gjorts, inte minst med tanke på forskningsrapporten nr 98, *Religiösa organisationer bland invandrare*.

Den forskning vid institutet som inkluderar immigrantsamfunden verkar dock inte haft fokus på att studera det framväxande föränderliga religiösa landskapet som följd av immigrationen till Sverige. Det ser snarare ut som det har handlat om tillfälligheter att dessa har inkluderats, vilket kyrksamhetsstudierna är ett exempel på. Det primära syftet för kyrksamhetsstudierna var inte att studera just dessa samfund, utan immigrantsamfunden kom troligen att inkluderas för att de fanns i det område som undersöktes. Tyvärr innebar förändringar i studieområde, från Stockholm till Stor-Stockholm, svårigheter att följa förändringar inom dessa immigrantsamfund på grund av det sätt man valt att redovisa besökssiffrorna. Att syftet inte var att studera just dessa samfund ledde även till att flera av dem inte inkluderades i räkningarna. Viss idiografisk kunskap om besöksantal i vissa av immigrantsamfunden, och då främst om Katolska kyrkan, går dock att få fram ur dessa studier.

De medlemskapsberäkningar som genomfördes vid institutet ger från år 1969 en bredare bild av immigrantsamfunden. För några samfund som studeras sker en stor medlemsökning under perioden, och även om institutets forskare kände till detta, lyckades de ändå inte uppskatta hur stor denna skulle komma att bli över en längre tid; något som främst gäller Katolska kyrkan och ”Ortodoxa kyrkan”. Tillhöriga till buddhism och hinduism uppges det inte finnas i Sverige när detta undersöktes 1971, även om ett par andra studier ger vid handen att så inte är fallet (FR 1968, nr 50; SM 1973, nr 7). Anslutning till några mindre religiösa organisationer, som troligtvis är

nära kopplade till immigrationen, framkommer också, så som Bahia med 255 medlemmar (SM 1972, nr 4; SM 1973, nr 9).

I de studier som i övrigt inkluderar immigrantsamfund är det Katolska kyrkan och katoliker som är mest frekvent förekommande, följt av de judiska och muslimska samfunden och församlingarna.³⁰ För dessa får vi också en del kunskap om hur de var organiserade vid det tillfälle som studierna gjordes, men inte mycket kunskap om deras medlemmar. Gemensamt för dessa samfund är att de haft en stor ökning i medlemstal i Sverige och att detta till allra största del hör direkt samman med immigration, det vill säga att det handlar om första generationens immigranter. Katolska kyrkan och de judiska församlingarna är också väl organiserade med bland annat ett flertal församlingar, anställda religiösa ledare, gudstjänstlokaler, skolor och sjukhem. Detta är dock inte fallet för muslimer i Sverige vid denna tid. Trots att det finns cirka 9000 muslimer i landet finns det till exempel ännu ingen moské. Däremot återfinns vissa likheter mellan hur katoliker och muslimer i Sverige uppges kunna kategoriseras. De största grupperna inom båda dessa är de som på olika sätt anpassat sin religion efter situationen i Sverige och de som frångått sin religion (FR 1974, nr 110; SM 1969, nr 6). Noterbart är också att inga studier genomförs specifikt om de olika ortodoxa och österländska samfunden som i slutet av perioden sammantaget hade över 50 000 medlemmar. Detta trots att flera av dem finns etablerade i landet sedan länge (den ryskortodoxa församlingen i Stockholm redan från 1600-talet) (FR 1972, nr 98; SM 1975, nr 2).

Från Ståhls kartläggning 1972 (FR 1972, nr 98) av kristna immigrantsamfund och församlingar med tydlig koppling till immigranter finns det, förutom de ovan nämnda om geografisk spridning och språk, några generella tendenser som jag menar vara viktiga att lyfta fram. En handlar om hur dessa samfund och församlingar har ett tydligt fokus på att inte endast tillhandhålla religiös verksamhet, utan att uppdraget även är socialt, kulturellt och språkligt, något som visat sig vara typiskt för immigrantsamfund även i andra länder (Kivisto 2014; Breton 2012; Hirschman 2004; Ebaugh & Saltzman Chafetz 2002; Thomas & Znaniecki 1996 (1918); se även Nordin 2013). En annan tendens handlar om hur dessa av olika praktiska skäl blir ekumeniska i Sverige, men att de även strävar efter att vara det. I det fallet handlar det då om att de bakomliggande orsakerna till att samlas ekumeniskt är språkliga (United Christian Congregation), nationella (den Nederländska protestantiska församlingen) eller religiösa (Kristi Förklarings ortodoxa kyrka) (FR 1972, nr 98).

³⁰ Jag menar att det är utmärkande för publikationerna från denna tid att Katolska kyrkan inkluderas och studeras i större utsträckning än de andra samfunden. En förklaring till detta kan vara att Katolska kyrkan numerärt är det största av dessa samfund och funnits etablerad över lång tid i landet. Men det finns troligtvis även andra förklaringar till detta, som att enskilda forskare vid institutet haft kunskap om och intresse av att studera Katolska kyrkan eller att de fått i uppdrag av Katolska kyrkan att genomföra dessa studier.

Övrigt

Jag vill framföra ett stort tack till Margareta Skog som hjälpt mig att ta fram information om ett flertal av de publikationer som ingår i kapitlet!

Referenser

- Breton, R. (2012). *Different Gods: Integrating Non-Christian Minorities into a Primarily Christian Society*, McGill-Queen's University Press.
- Ebaugh, H. & Saltzman Chafetz, J. (2002). *Religion across Borders: Transnational Immigrant networks*, Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Gud i storstad 1. Undersökningar utförda vid Religionssociologiska Institutet i Stockholm under dess första verksamhetsår, 1/7 1962–30/6 1963*, 1963. Stockholm: Studieboksförlaget.
- Hirschman, C. (2004). "The Role of Religion in the Origins and Adaptation of Immigrant Groups in the United States." *International Migration Review*, Vol. 38, Nr 3, s. 1206–1233.
- Kivisto, P. (2014). *Religion and Immigration. Migrant Faiths in North America and Western Europe*, Cambridge: Polity.
- Nordin, M. (2004). *Religiositet bland migranter. Sverige-chilenares förhållande till religion och samfund*, Lund Studies in Sociology of Religion, Lund University, Volume 5.
- Nordin, M. (2013). "Religion och migration", i *IMER idag*, Petersson, B. & Johansson, C. (red.), Stockholm: Liber, s. 112–133.
- Nordin, M. (2016). "Vad vi vet och inte vet om kristna migranter i Sverige", i *Kristna migranter i Norden*, Aschim, A., Hovdelien, O & Kringlebotn Sødal, H. (red.) Portal forlag, s. 21–38.
- SCB riket/befolkningsstatistik-i-sammandrag/"folkningsstatistik-i-sammandrag/ (hämtad den 23 januari 2020)
- SCB (2016). BE51 - Demografiska rapporter, Från Finland till Afghanistan – invandring och utvandring för födda i olika länder sedan 1970, 2016:1.
- Skog, M. (1991). "Antalet medlemmar i valda samfund 1975–1991", *Tro och tanke*, nr 10, s. 39–47.
- Skog, M. (red.) (2001). *Det religiösa Sverige. Gudstjänst- och andaktsliv under ett veckoslut kring millennieskiftet*, Örebro: Libris.
- Sorgenfrei, S. (2018). *Islam i Sverige: de första 1300 åren*, Myndigheten för stöd till trossamfund.
- Ståhl, B. R. & Persson, B. (1971). *Kulter, sekter, samfund. En studie av religiösa minoriteter i Sverige*, Stockholm: Propius förlag.
- Thomas, W. I. & Znaniecki, F. (1996) (1918). *The polish peasant in Europe and America*, Chicago: University of Illinois Press.

Andra referenser

E-postkorrespondens, Jörgen Straarup, den 30 mars 2020.

Forskningsrapporterna

FR 1964, nr 15, *RAS (Religious Attitude Scale)*. Tobiasson, E. & Åström, J. med kommentar av Berndt Gustafsson.

FR 1964, nr 19, Gustafsson, B. *Icke-religiösa värdebierarkier bland ungdom i Stockholm.*

FR 1967, nr 44, Gustafsson, B. *Dagliga bibelläsare.*

FR 1968, nr 50, Fredriksson, B. *Religiös självbestämning hos tonåringar i Stockholm.*

FR 1969, nr 58, Gustafsson, B. *Lokal ekumenik – symbolakt eller praktisk problemlösning.*

FR 1969, nr 60, Gustafsson, B. *Att konfirmera sig.*

FR 1971, nr 88, Gustafsson, B. *Mål och måluppfyllelse i Täby församling. För kyrkorådet i Täby.*

FR 1972, nr 98, Ståhl, B. R. *Religiösa organisationer bland invandrare – Sammandrag av försök till kartläggning. Del 1: Kristna samfund.*

FR 1974, nr 110, Kenny, W. *Att vara katolik i Norden.*

FR 1974, nr 111, Jacobson, S. *Jude i Sverige.*

FR 1974, nr 112, Dünkelberg, R. *The Children of God – dess Stockholmskoloni.*

FR 1975, nr 120, Thuringer, R.P. *Den katolska kyrkomusiken i Sverige.*

Smärre Meddelanden

SM 1962, nr 1, *Kyrksamhet i Stockholm 18 november 1962.*

SM 1964, nr 10, Gustafsson, B. *Prediktion av medlemstal.*

SM 1965, nr 1, *Lekmännen mer konservativa i bibelsyn än prästerna.*

SM 1965, nr 3, *Agnosticismen på frammarsch.*

SM 1965, nr 10, *Kristen etik – lönemoral eller lyckoetik?*

SM 1966, nr 2, Gustafsson, B. *Moderna sorgeritual i Storbritannien och Sverige.*

SM 1966, nr 12, *Världsreligionerna 1965.*

SM 1969, nr 2, *Antalet medlemmar i valda samfund i Sverige 1960–1968.*

SM 1969, nr 5, *Prediktion av samfundens medlemstal 1970.*

SM 1969, nr 6, Lindstein, B. *Att vara invandrad muslim i Sverige..*

SM 1971, nr 6, *Världsreligionerna 1970.*

SM 1972, nr 4, Ståhl, B. R. *Antalet medlemmar i vissa smärre samfund och rörelser i Sverige 1970–1971.*

SM 1972, nr 6, *Några statistiska data rörande Katolska kyrkan i Sverige.*

SM 1972, nr 7, *Antalet medlemmar i religiösa organisationer bland invandrare.*

SM 1973, nr 4, *Årsbesök i gudstjänster och andra aktiviteter.*

- SM 1973, nr 7, *Religiösa och etiska vapenfrisökande åren 1967–1971 (1972).*
- SM 1973, nr 9, *Antalet medlemmar i vissa smärre samfund och rörelser i Sverige 1970–1972.*
- SM 1973, nr 13, *Kyrkesöken i Stor-Stockholm den 18 november 1973.*
- SM 1974, nr 9, *Antalet medlemmar i Jehovas vittnen och Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga i landets kommuner 1 jan. 1972.*
- SM 1975, nr 2, *Antalet medlemmar i valda samfund i Sverige, 1960, 1965, 1970–1974.*